

11. Культурне будівництво в Українській РСР. Важливі рішення Комуністичної партії і Радянського уряду: Збірник документів в 2-х т. Т.1 (1917 – червень 1941) / Упор. З. Зобінна, Г. Кравченко, Ю. Медведєв та ін. – К.: Держполітвидав УРСР, 1959. – 883 с.

12. Абросенко К. социалистическом перевоспитании крестьянства / К. Абросенко. – М.: «Госполитиздат», 1949. – 139 с.

13. Полоцький О. Культурна п'ятирічка України / О. Полоцький. – Харків: Держвидав України, 1929. – 51 с.

14. Слуцький О. Радянське і культурне будівництво на Україні в перші роки боротьби за соціалістичну індустріалізацію країни / О. Слуцький. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – 210 с.

References

1. Afanas'jev V. Narisy istorii' kul'turnoi' roboty na Ukrai'ni (1917–1941 rr.) / V. Afanas'jev. – Harkiv: «Prapor», 1968. – 322 s.
2. Istorija Ukrai'ns'koi' RSR: U 8 tomah. T.6. Ukrai'ns'ka RSR u period pobudovy ta zmicnennja socialistychnogo suspil'stva (1921–1941) / Vidpovid. red. P. Gudzenko. – K.: «Nauk. dumka», 1977. – 543 s.
3. Kul'turnoe stroitel'stvo v SSSR. – M.; L. – 1939. – 261 s.
4. CDAGOU. – F.1. – Op.20. – Spr.1290. Kopija stenogrammy soveshhanija pri CK LKSMU po voprosam podgotovki kul'tprosvet. uchrezhdenij k rabote v period vesenne-posevnoj kompanii. – 16.03.1935. – 25 l.
5. Kuksa N. Kul'turno-osvitnja robota v ukrai'ns'komu seli naprykinci 20-h rokov na pochatku 30-h rokov XX stolittja // Naukovi pracj. – Vyp.19. – T.32. – Mykolaj'v, 2004. – S.44–47.
6. Myhajlov O. Kul'turnyj rozvytok ukrai'ns'kogo sela v roky socialistychnogo budivnyctva (1929–1941) / O. Myhajlov. – K., 1963. – 159 s.
7. Kul'turnaja zhizn' v SSSR 1928–1941. Hronika. – M., 1976. – 816 s.
8. Mandryk Ja. Kul'tura ukrai'ns'kogo sela v epohu stalinizmu (1929–1938 rr.) / Ja. Mandryk. – Ivano-Frankivs'k, 1998. – 253 s.
9. CDAGOU. – F.1. – Op.20. – Spr.6229. Dokladnye zapiski, spravki, instrukcii kul'tropodtela CK KP(b)U, obkomov i gorkomov KP(b)U, Norkomprosa USSR o stroitel'stve i rabote teatrov, cirkov, Domov kul'tury. – 9.03. – 27.12.1933. – 91 l.
10. Tam samo. – Spr.6451. Cirkuljarnye pis'ma CK KP(b)U obkomam partii, dokladnye zapiski, spravki, perepiska otetela kul'tury i propagandy CK KP(b)U, obkomov KP(b)U, sovet'skih, profsojuznyh organov i uchrezhdenij. – 27.02.1934 – 6.01.1935. – 241 l.
11. Kul'turne budivnyctvo v Ukrai'ns'kij RSR. Vazhlyvi rishennja Komunistychnoi' partii i Radjans'kogo urjadu: Zbirnyk dokumentiv v 2-h t. T.1 (1917 – cherven' 1941) / Upor. Z. Zobinna, G. Kravchenko, Ju. Medvedev ta in. – K.: Derzhpolityvdav URSR, 1959. – 883 s.
12. Abrosenko K. socialisticheskom perevospitanii krest'janstva / K. Abrosenko. – M.: «Gospolizdat», 1949. – 139 s.
13. Poloc'kyj O. Kul'turna p'jatyrichka Ukrai'ny / O. Poloc'kyj. – Harkiv: Derzhvydav Ukrai'ny, 1929. – 51 s.
14. Sluc'kyj O. Radjans'ke i kul'turne budivnyctvo na Ukrai'ni v pershi roky borot'by za socialistychnu industrializaciju kra'i'ny / O. Sluc'kyj. – K.: Vyd-vo AN URSR, 1957. – 210 s.

Motuz V. K., candidate of historical Sciences, associate Professor Cherkasy national University named after Bogdan Khmelnytsky (Ukraine, Cherkasy), v.k.motuz@yandex.ua

The unification worldview as a component of the problem of cultural modernization of the Ukrainian village (end of 1920-ies – 1930-ies)

The article reveals the influence of cultural-educational organizations of the traditional attitudes of the Ukrainian peasantry in the period of the Soviet modernization.

Keywords: Ukrainian peasantry, the transformation of consciousness, cultural revolution, cultural-educational work in rural areas, the party and Soviet propaganda.

Мотуз В. К., кандидат исторических наук, доцент, Черкасский национальный университет им. Богдана Хмельницкого (Украина, Черкассы), v.k.motuz@yandex.ua

Унификация сознания как составляющая проблемы культурной модернизации украинского села (конец 1920-х – 1930-е гг.)

Раскрывается влияние культурно-образовательных центров на изменение традиционного мировоззрения украинского крестьянства в период советской модернизации.

Ключевые слова: украинское крестьянство, трансформация сознания, культурная революция, культурно-образовательная работа на селе, партийно-советская пропаганда.

* * *

УДК 94(477)«1918/1939»:061.22

Савенко Т. С.,
здобувач, Тернопільський національний
педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка
(Україна, Тернопіль), didiy@ukr.net

СПІВПРАЦЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА З ВСЕУКРАЇНСЬКОЮ АКАДЕМІЄЮ НАУК

Автор досліджує наукові контакти та співробітництво НТШ й ВУАН упродовж 20 – до другої половини 30-х рр. XX ст. та з'ясує напрями та динаміку розширення наукової співпраці інституцій.

Ключові слова: НТШ, ВУАН, поштово-телеграфна конвенція, науково-організаційна діяльність, видавничі співпраця.

Актуальність досліджуваної проблеми є важливою оскільки дає змогу простежити співпрацю і наукові зв'язки НТШ й ВУАН, контакти західноукраїнських учених та учених УСРР, упродовж окресленого періоду, які відігравали важливу роль у налагодженні масштабної наукової діяльності інституцій.

Мета статті – дослідити наукові відносини НТШ й ВУАН, проаналізувати співпрацю видатних науковців із різних земель України.

Основні завдання наукової публікації обумовлені аналізом листів, серійних видань, матеріалів загальних зборів НТШ та інших документів про співпрацю НТШ й ВУАН.

Завдяки укладеній у м. Москва 24 травня 1923 р. поштово-телеграфній конвенції між РСФФР, УСРР і БСРР, з одного боку й Польською Республікою з іншого, почали налагоджуватися поштово-телеграфні взаємини. Конвенція дозволила книгообмінні операції між західноукраїнськими землями та видавництвами УСРР [1].

Першочергове значення надавалося налагодженню контактів з книгарнею НТШ у Львові, а також іншими видавництвами Східної Галичини. 27 травня 1924 р. М. Грушевський, одразу ж після приїзду в УСРР, офіційно звернувся до Наркомосу з приводу передплати закордонних видань, відзначаючи відсутність в УСРР багатьох іноземних книжок та журналів. У цьому меморандумі М. Грушевський пропонував налагодити постійний зв'язок книгарнею НТШ у Львові [2, с. 145]. Через книгарню НТШ упродовж 1928 р. здійснено 80,14% усіх операцій книжкового експорту радянської України. За перше півріччя на адресу НТШ у Львові надійшло 12079 примірників і виконувалося додаткове замовлення ще на 29 тис. примірників літератури [2, с. 154–155].

Наукові контакти НТШ та ВУАН налагодилися та розширилися завдяки науково-організаційній діяльності, знаного й авторитетного історика М. Грушевського, який повернувся в Київ у березні 1924 р. М. Грушевський та інші співробітники упродовж 1924 р. для організації наукової роботи на місцях, використання документів та матеріалів дослідниками, здійснили чимало екскурсій, відновили листування, видавництво наукових праць «...листування, розсилка програм, анкетних листів, що утворила широку наукову сітку...» [3, с. 223].

«З великою радістю повитало Наукове Товариство ім. Шевченка основання Всеукраїнської Академії в Києві в р. 1918» [4, с. XVI], можливість друкувати свої праці в радянській Україні мало велике значення для західноукраїнських науковців, що значно сприяло

встановленню контактів НТШ й ВУАН, «...найшли нове поле для поширення своїх праць і думок..., наклади видань Наук. Тов. ім. Шевченка...найшли на Україні ринок збуту...» [4, с. XV–XVI], варто зауважити, що радянська влада, переслідуючи передусім власні цілі щодо завоювання симпатії української інтелігенції, яка гуртувалася навколо НТШ, досить щедро субсидювала товариство.

14 червня 1921 р. РНК присвоїла новий статус УАН – ВУАН, яка складалася з трьох відділів: історично-філологічного, фізико-математичного та соціально-економічного. До складу історично-філологічного відділу входили кафедри: археології, історії українського народу (очолював М. Грушевський), історії українського письменства, історії культурно-ідейних течій на Україні у XVI–XVIII ст., історії українського мистецтва, етнографії, арабо-іранської філології. На початку 1925 р. у відділі працювало сім штатних академіків, а також на правах дійсних членів входили директори комісії історично-географічного словника – О. Грушевський, історичного словника української мови – Є. Тимченко [3, с. 119–120].

М. Грушевський значною мірою відновив діяльність історичної секції УАН в структурі ВУАН, відкоригував структуру й загалом роботу інституції, очолив науково-дослідну кафедру історії України. Серед численних комісій у складі історичної секції створено комісії порайонного дослідження історії України. Згідно із постановою спільного зібрання від 21 липня 1924 р. при історичній секції ВУАН «Під керівництвом ВУАН організувати тісний науковий і культурний зв'язок з Західною Україною, утворити планове вивчення і дослідження історії соціального, економічного і політичного розвитку всіх українських земель по іншій бік кордону» [5, с. 52, 54].

Фактично комісія дослідження історії Західної України, створена на кінець 1925 р., отримала декілька співробітників влітку 1926 р., головою комісії призначено М. Грушевського [6, с. 76].

Комісія мала особливий статус, оскільки науковий центр дослідження історії Західної України ВУАН перебував не у Львові, а в УСРР. З цією комісією пов'язана наукова діяльність багатьох членів НТШ: М. Возняка, Я. Гординського, М. Кордуби, В. Дорошенка, зокрема співголовою комісії був тодішній голова НТШ, академік К. Студинський [7, с. 130].

Доповідаючи на загальних зборах НТШ 30 травня 1926 р., К. Студинський підкреслював, що «...не зважаючи на тяжкі грошові обставини... найгарнішим здобутком є видання трьох імпозантних томів ювілейного Збірника. Також нав'язано зносини з Всеукраїнською Академією наук у Києві. У нас печатаються праці учених з Великої України і навпаки праці наших учених друкує Всеукраїнська Академія Наук у Києві, н. пр. про Драгоманова, Франка...» [8, с. 2].

У результаті спільних наукових зусиль та співпраці науковців НТШ та ВУАН підготовлено видання двох спеціальних випусків журналу «Україна», присвячених роковинам М. Драгоманова й І. Франка. Ювілейні випуски журналу акцентували увагу на кожному з діячів, започаткували традиції вшанування пам'яті видатних діячів [3, с. 121]. Цей історичний та українознавчий журнал за короткий час свого існування став головним органом української науки, акцент ставився на історичні дослідження, історію мови, мистецтва, краєзнавства,

етнографії України. Окрім того, започатковано численні серійні видання, присвячені різним періодам історії України, розпочато видання архівних матеріалів. Так, у 1928 р. вийшов перший том «Матеріали для культурної і громадської історії Західної України» з цінною і значною за обсягом збіркою листування І. Франка та М. Драгоманова. До впорядкованого М. Возняком видання увійшло 347 листів із колекції автографів НТШ та Українського національного музею у Львові [7, с. 130].

У межах діяльності цієї комісії М. Грушевському пропонувалося створити постійну групу галицьких учених у складі ВУАН, згадує про цю справу М. Грушевський у листуванні з К. Студинським 14 жовтня 1928 р. «Крип'якевич виявляє охоту розширити роботу на провінції і у Львові в зв'язку з комісією [Західної] України й Історичною секцією взагалі» [9, с. 322].

Від самого початку своєї діяльності комісія мала особливий статус, оскільки мала встановити контакти з науковими установами й окремими ученими не тільки тих частин Західної України, які перебували межах УСРР, але й тих, що ввійшли до складу Польщі, Румунії, Чехословаччини, щоб спільно досліджувати історію соціального, економічного й політичного розвитку всіх українських земель. Плідна діяльність комісії Західної України справила позитивне враження на галичан, які високо оцінили стан розвитку гуманітарних наук у радянській Україні.

Налагодженню наукових контактів та співробітництва НТШ й ВУАН сприяли особисті приязні стосунки М. Грушевського та К. Студинського. У перший тиждень свого перебування в Україні М. Грушевський порушив питання обрання до ВУАН декількох науковців НТШ. У одному із перших листів до К. Студинського він писав «Я наспів на велике заінтересованне галичиною, котре, між іншим, виявилось у пляні вибрати членами і членами-кореспондентами академії кількох галицьких учених. Застав уже в току справу вибору Гнатюка, котра, мовляв, тягнеться уже досить давно, отже, поруч неї поставив Вашу кандидатуру» [10, с. 33].

За сприяння М. Грушевського 22 травня 1924 р. обрано позаштатним академіком професора К. Студинського кафедри давнього українського письменства. Представляв і рекомендував К. Студинського М. Грушевський, характеризуючи його заслуги в організації наукової праці в НТШ. Обрання академіком ВУАН голови НТШ зміцнило зв'язок двох українських установ, розділених політичними кордонами [10, с. 33]. Так, 7 квітня 1926 р. М. Грушевський у листі до К. Студинського висловлював задоволення розвитком зв'язків поміж київською академією та львівським НТШ «Я дуже рад, що завдяки Вам уставляється такий гарний науковий контакт між Академією і Науковим Товариством Шевченка» [2, с. 141].

Л. Винар, аналізуючи роки співпраці НТШ й ВУАН зауважував, що цей період був «ренесансом української науки, яка розвивалася під проводом М. Грушевського і мала безпосередній вплив на працю в НТШ... Подібно, як у Львові до першої світової війни, Грушевський притягнув до праці в Академії майже всіх визначних українських учених в Галичині, зокрема істориків» [6, с. 73].

Визнанням значних наукових здобутків та авторитету НТШ стало обрання його членів С. Смаль-Стоцького (1918 р.), В. Гнатюка (1923 р.), К. Студинського (1924 р.), С. Дністрянського (1926 р.), І. Горбачевського

(1927 р.), М. Возняка, Ф. Колесси, та В. Щурата (1929 р.) академіками ВУАН [11, с. 130].

У 1926 р. за рекомендацією М. Грушевського, М. Кордубу обирають членом археографічної комісії УАН, через два роки – дійсним членом історичної секції, 7 жовтня 1927 р. влаштовано урочисте спільне засідання історичної секції ВУАН з академічною комісією історії Західної України, на якому виступав і М. Кордуба. Це засідання стало маніфестацією культурної єдності всіх українських земель [12, с. 36–37]. У свою чергу, членами НТШ були провідні науковці УСРР – Д. Багалій, М. Василенко, А. Кримський, С. Єфремов, С. Рудницький та ін. На 1932 р. членами НТШ були 30 науковців з УСРР, в тому числі 9 академіків ВУАН [9, с. 4].

Учені НТШ брали активну участь у наукових конференціях, симпозиумах ВУАН, виступали з доповідями, мали можливість друкувати свої праці в радянській Україні. Вони, як писав К. Студинський, «... за велику пошану вибором членами Академії, можуть вдячитися широчині вдячності і здвоєною науковою роботою» [6, с. 74].

До кола західноукраїнських науковців, яких підтримував М. Грушевський, належав член НТШ М. Возняк. Знайомство і співпраця М. Грушевського та М. Возняка розпочинається з НТШ у Львові, після переїзду М. Грушевського до Києва, учений заохочував М. Возняка до наукової праці, окреслював нові теми для досліджень, про це свідчать написані листи. Найактивніше листування припадає на 1926–1930 рр., коли М. Грушевський розгорнув у Києві роботу як видавець і організатор наукових сил. З 1926 р. розпочинається активна співпраця М. Возняка з ВУАН. У червні 1926 р. М. Возняка та інших галицьких учених, при сприянні М. Грушевського, обрано академіками ВУАН. З листів М. Грушевського до М. Возняка дізнаємося, як учений–історик закладав основи радянського франкознавства і яку допомогу при цьому надавав радянським ученим М. Возняк, який жив у Львові, був близько пов'язаний з архівом І. Франка. На особливу увагу заслугове шостий випуск збірника «Україна» за 1926 р., повністю присвячений творчості І. Франка.

Значну участь у підготовці збірника взяв М. Возняк. На цей час припадає його активна робота над вивченням творчості І. Франка. Він впорядковував листування І. Франка з М. Драгомановим. Через К. Студинського, який неодноразово виїжджав у радянську Україну, М. Грушевський запрошував М. Возняка до співпраці над матеріалами про участь І. Франка в соціалістичному русі, про його діяльність в епоху радикалізму [13].

Реалізації наукових задумів дошкуляла бюрократизована система в умовах зміцнення тоталітарного режиму. Так, у листах М. Грушевського до М. Возняка неодноразово читаємо про труднощі з переказом коштів «Дуже мені жалко, що й досі я не міг Вам післати грошей. От уже більше як місяць Академія з дня на день чекає на ліцензію на висилку валюти за кордон, а приватна висилка така трудна, що не маю сумління посилати котрогось співробітника стояти в черзі з ночі на морозі щоб мати змогу післати 50 дол. (більше не можна одній особі самого місяця післати)» [13].

Непересічною подією у науковому житті НТШ та ВУАН було святкування 60–літнього ювілею і 40–ліття наукової праці М. Грушевського в жовтні 1926 р. Ювілейні

урочистості переросли у всеукраїнську маніфестацію українського національного і культурно–наукового життя. Часопис «Діло» писав, що «...це свято – радісний день для цілої соборної України» [14, с. 2]. Від імені НТШ на ювілей М. Грушевського приїжджали К. Студинський та І. Свенціцький, які привезли в дарунок ювіляру срібний вінець, кількасот ювілейних листівок. З цієї нагоди опубліковано численні статті, присвячені життю та діяльності М. Грушевського [15, с. 2]. Навесні 1927 р. відбулися публічні доповіді в УСРР академіка ВУАН К. Студинського про галицьке наукове життя, професора І. Свенціцького про старе галицьке мистецтво, професора В. Сімовича про життя Буковини, О. Макарушки про початки українського письменства в Галичині [2, с. 157].

Користуючись різними науковими нагодами: ювілеями, конференціями, комісія історії Західної України намагалася організувати прибуття до Києва західноукраїнських учених, проводила засідання, на яких заслуховувала їх доповіді, що безперечно сприяло пошвавленню і зміцненню наукових і особистих зв'язків учених. Спільними зусиллями учених НТШ й ВУАН у жовтні 1927 р. організовано й проведено масштабний захід із нагоди 100–річчя з часу виходу першої збірки українських пісень М. Максимовича. Упродовж 2–10 жовтня відбулися спільні засідання історичної секції ВУАН із комісією історії Західної України, під час яких заслухано доповіді учених НТШ К. Студинського, Ф. Колесси, О. Макарушки [8, с. 65].

Науковий з'їзд отримав схвальну оцінку у наукових колах Києва, виступи західноукраїнських науковців сприйнято позитивно. Столітній ювілей збірки пісень М. Максимовича, Ф. Савченко найменував «потрійним святом», оскільки окрім 100–річчя виходу збірника українських пісень, «...цими днями надійшло до Києва останнє число львівських «Записок Наукового Товариства ім. Шевченка», завершено друк ювілейного збірника ВУАН, приуроченого М. Грушевському, опубліковано працю комісії історичної пісенності – Першу книгу корпусу українських дум XIX – поч. XX ст.» [16, с. 2].

Голова комісії Західної України ВУАН Ф. Савченко так оцінив вклад учених НТШ «Сі доповіді західно–українських вчених, ентузіастично прийняті київським громадянством, утворили замітний момент як в роботі цілої Академії, так і її Історичної секції зокрема. Вони документували не тільки моральний зв'язок між двома найвищими науковими осередками України, в Київі та Львові, обміну статтями, листуваннями, але й здійснюється також і давніше побажання акад. М. Грушевського щодо безпосередньої персональної участі в роботі членів обох українських Академій» [17, с. 170].

За період діяльності комісії, завдяки К. Студинському, інституція придбала для комплектації бібліотеки історичної секції ВУАН цінні збірки галицької преси – часописи «Діло», «Свобода», «Руслан», «Галичанин», «Слово», «Буковина», «Вперед», «Світ», «Правда» тощо [7, с. 130].

Історичною секцією ВУАН та комісією української історіографії з приводу 20–х роковин В. Антоновича проведено урочисте зібрання. Від імені НТШ брав участь М. Кордуба, який виголосив доповідь на тему «В. Антонович і Галичина» у якій охарактеризував його як ученого, історика, громадянина [18, с. 2].

За активної співпраці київських співробітників історичної секції та учених НТШ розпочато підготовку

«бібліографічного реєстру Західної України», який мав охоплювати широкий спектр наукових напрямків, практично всю гуманітарну сферу, у якому планувалося систематично подавати анотовані бібліографічні описи книг і статей окресленої тематики, рівночасно вмішувати критику й річні огляди. Фактично це був початок становлення всеукраїнського реферативного журналу із суспільних наук. Складання бібліографічного покажчика праць з бібліографії економічного, соціального, культурного життя Галичини доручили співробітникові комісії В. Дорошенку, під керівництвом К. Студинського, за сприяння якого ця література комплектувалася в установах [5, с. 55].

Діяльність комісії історії Західної України, як і вся праця ВУАН перебувала під пильним наглядом радянських спецслужб. Ю. Шаповал у праці «Україна ХХ століття» подає текст доносу аспіранта Харківської науково-дослідної кафедри на М. Грушевського, у якому йдеться про те, що «М. Грушевський с самого приезда в Киев окружает себя, группирует вокруг себя активных «парней» от украинской контрреволюции. Грушевский установил изучение Украины «порайонно»: Правобережье, Левобережье, Захидна Украина, Вольнь... Наиболее ответственной, наверне, является комиссия Захидной Украины (бюро по связи с заграницей). С заграницей через комиссию Зах. Украины поддерживается тесная связь. В адрес Студинского ежемесячно отправляется от 200 до 400 долларов. Для каких целей не особенно ясно» [19, с. 309–310].

Восени 1928 р. з ініціативи М. Грушевського в редакції «України» відбулися наради співробітників, на яких йшлося про створення розділу «Бібліографічний реєстр», залучення зарубіжних співробітників. У цей час розпочала роботу бібліографічна комісія, але, як зазначалося у «Короткому звідомленні про діяльність установ ВУАН за 1928 р.», «ця установа ще не встигла широко розгорнути своєї діяльності і перебуває в стадії організації» [7, с. 130].

Українознавчий та історичний журнал «Україна» за короткий час свого існування об'єднав науковців НТШ й ВУАН, став важливим органом української науки. Редактор часопису М. Грушевський робив основний акцент на історичні дослідження, історію мови, мистецтва, літератури, етнографії і краєзнавства України. Необхідно зазначити, що на титульній сторінці «України» було написано, що це є орган «Історичної секції Академії», а в редакторському зверненні першого випуску журналу зазначено, що матеріали, які «безпосередньо належать до історії комуністичної партії і революції», не входять у тематику видання. Це рішення значною мірою спричинило ліквідацію часопису у 1930 р. [20].

Науково-видавничу співпрацю НТШ й ВУАН налічує 14 випусків «Наукового збірника історичної секції УАН», 43 книжки часопису «Україна», 6 книжок «За сто літ. Матеріали з громадського й літературного життя України ХІХ і початку ХХ ст.», 3 томи «Студій з історії України», 5 томів «Праць Історичної секції», 3 томи «Українського археографічного збірника», 4 томи «Українського архіву», регіональні збірники, присвячені Києву і Чернігову, вийшли друком і підготовлені К. Студинським у 1930 р. «Матеріали до історії української культури в Галичині в та її зв'язків з Україною» [5, с. 54] та чимало інших публікацій.

У квітні 1928 р. І. Крип'якевич налагоджує листування з М. Грушевським (за неповні три роки 19 листів –

примітка автора), власне з того часу розгортається його співробітництво з історичною секцією ВУАН і науково-дослідною кафедрою історії України. Восени 1928 р. М. Грушевський започаткував бібліографічні студії в рамках часопису «Україна», І. Крип'якевич звернувся до нього із пропозицією розширення співробітництва, тобто створення групи вчених під егідою ВУАН у Галичині [7, с. 131].

Наукові контакти і співпраця налагоджуються, М. Грушевський наполягав на приїзді І. Крип'якевича до Києва, організовував йому оплату праці кореспонденційних співробітників ВУАН, щоб спільними зусиллями готувати «Збірник Степової України», згодом порайонний збірник «Західна Україна», який планувалося видати у 1930 р. [21].

З 1929 р. розгортається активне співробітництво члена НТШ І. Крип'якевича з історичною секцією ВУАН і науково-дослідною кафедрою історії України. Необхідно зазначити, що співробітництво І. Крип'якевича з академією у цей час не обмежувалося історичною секцією та комісією біографічного словника, він брав участь й у інших наукових виданнях [22].

Основною перешкодою в реалізації цієї наукової пропозиції І. Крип'якевича, були фінансові труднощі, які супроводжували академію від початку її існування, а в другій половині 1920–х рр. стали ще серйознішими. І пов'язано це було не стільки з проблемою нестачі коштів у державі, хоча й це не можна відкидати, скільки з ідеологізацією наукової сфери та встановлення певних ідеологічних пріоритетів для ВУАН. Академія скорочувала кошти на запрошення в УССР закордонних дослідників, із тими труднощами зіткнувся й І. Крип'якевич [22].

М. Грушевський у квітні 1929 р. з нагоди виходу 150-тому «Записок» так охарактеризував співпрацю НТШ й ВУАН «Українська нація показала слов'янському і західно-європейському світові свою культурну дозрілість, наявність власної української науки... Товариство ім. Шевченка, організовуючи західно-українські сили, виходячи в своїй роботі від проблем історії західно-українських земель, обслуговуючи наукові потреби громадянства в цій сфері не може бути заступлене науковими організаціями Радянської України – якими б дослідними, видавничими і популяризаційними засобами вони не роз поряджали. А й проблеми загально-українського характеру дуже корисно і навіть необхідно бачити в аспекті взаємовідносин західних і східних українських земель, і саме ці взаємовідносини повинні обслуговуватися під кутом зору Надніпрянщини і Надністрянщини... Тому без титулу чи з титулом... – наша фактична західно-українська академія повинна далі продовжувати свою шановану працю. Нині дві академічні установи повинні йти далі в високім науковім змагання, координувати свою роботу в інтересах народу і все людства» [4, с. VI–VII].

Наукові зв'язки НТШ й ВУАН упродовж 20 – початку 30-х рр. ХХ ст. набули всеукраїнського характеру. Так, М. Грушевський у листі до К. Студинського висловлював задоволення розвитком взаємних зв'язків між ВУАН та НТШ. Натомість, радянські спецслужби на початку червня 1929 р., характеризуючи ситуацію, що склалася в ВУАН, наголошували на тому, що «Керуючись ідеєю Соборної України, Грушевський велику увагу приділяв зв'язку з галицькими ученими, зокрема, з головою Львівського

«Наукового Товариства» Студинським й намагався провести останнього у штатні академіки ВУАН» [2, с. 141].

Упродовж 1929 р. систематично проводилися арешти серед членів ВУАН і тоді ж розпочався її розгром, систематичне знищення наукових інституцій. Процес СВУ пришвидшив ліквідацію українського наукового життя в радянській Україні. У березні 1931 р. заарештовано керівника комісії дослідження Західної України й комісії заходознавства та америкознавства Ф. Савченка. Січнева сесія ВУАН у 1934 р. виключила зі свого складу дійсних членів М. Возняка, Ф. Колесу, К. Студинського, В. Щурата [7, с. 136]. Це був початок кінця будь-яких наукових контактів західноукраїнських учених та учених УСРР.

Отже, співпраця НТПШ та ВУАН в умовах окресленого періоду мала стійкий та усталений характер, наукові відносини між двома науковими інституціями набули всеукраїнського характеру. Співпраця видатних науковців із різних земель України, залучення учених до написання статей сприяло налагодженню масштабної наукової роботи, значна кількість досліджень і матеріалів друкувалися в академічних виданнях. Діяльність історичної комісії, на чолі з М. Грушевським, стала осередком формування української культури і науки.

Список використаних джерел

1. Колосов Л. Почта Беларуси. 20–е годы / Л. Колосов. – Режим доступу: [Belpost.by>company/history/kolosov...pochte...20...gody/](http://belpost.by>company/history/kolosov...pochte...20...gody/)
2. Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах 1914–1939 рр. / О. Рубльов. – К., 2004. – 631 с.
3. Хроніка // Україна Науковий двохмісячник українознавства. – Київ, 1925. – Кн.1–2. – 240 с.
4. Студинський К. Наукове Товариство ім. Шевченка (1873–1928) / К. Студинський // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1929. – Т.150. – С. IX–XVIII.
5. Вербиленко Г. Комісії порайонного дослідження історії України при ВУАН: створення, функції, архів / Г. Вербиленко // Український історичний журнал. – 2008. – №6. – С.46–57.
6. Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Тараса Шевченка 1892–1930 / Л. Винар. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1970. – 111 с.
7. Гошко Т. Иван Крип'якевич – ініціатор співпраці галицьких дослідників із ВУАН / Т. Гошко // Український історичний журнал. – 2010. – №4. – С.128–139.
8. Хроніка НТПШ. – Львів, 1930. – Вип.1–2. – Ч.69–70. – 135 с.
9. Листи Михайла Грушевського до К. Студинського. Упорядник Сварник Г. – Львів; Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коць, 1998. – 367 с.
10. Єдлінська У. Визначні діячі НТПШ – Кирило Студинський / У. Єдлінська. – Львів, 2006. – 309 с.
11. Кліш А. Кирило Студинський життя та діяльність / А. Кліш. – Тернопіль, 2011. – 219 с.
12. Федорів І. Мирон Кордуба в історії України. До 125–річчя від дня народження / І. Федорів. – Тернопіль, 2001. – 127 с.
13. Гнатюк М. Листи Михайла Грушевського до Михайла Возняка / М. Гнатюк. – Режим доступу: <http://www.Antropos.net.ua/jspui/bitstream/123456789/477/1/326-338>.
14. Всеукраїнське свято (Ювілей акад. М. Грушевського) // Діло. – 3 жовтня 1926. – 6 с.
15. Свято української культури. Величавий ювілей проф. М. Грушевського // Діло. – 9 жовтня 1926. – 4 с.
16. До свята української пісні. Потрійне свято української пісні // Діло. – 14 жовтня 1927. – 4 с.
17. Кліш А. Громадсько-політична та наукова діяльність Кирила Студинського (1868–1941 рр.): дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Кліш Андрій Богданович. – Тернопіль, 2008. – 232 с.
18. Памяти В. Антоновича. Свято в Українській Академії Наук // Діло. – 2 квітня 1928. – 6 с.
19. Шаповал Ю. Україна XX століття: особи та події в контексті важкої історії / Ю. Шаповал. – Київ: Генеза, 2001. – 560 с.
20. Харлан А. Редакційно-видавничі діяльність Михайла Грушевського / А. Харлан. – Режим доступу: <http://druk.kpi.ua/files/publications/2011-4-20.pdf>.

21. Крип'якевич Р. Михайло Грушевський та Іван Крип'якевич (за матеріалами неопублікованого листування й мемуарів). – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Kryp'iakevych_Roman/Mykhailo_Hrushevskiy_ta_Ivan_Kryp'iakevych.pdf

22. Відносини між Науковим Товариством імені Тараса Шевченка та Всеукраїнською Академією наук у 1920 – на початку 1930–х рр. у галузі історичних дисциплін / Д. Кравець. – Режим доступу: http://journal.mandrivets.com/images/file/Kravets_2011_5.pdf.

References

1. Kolosov L. Pochta Belarusy. 20–e hody / L. Kolosov. – Rezhym dostupu: [Belpost.by>company/history/kolosov...pochte...20...gody/](http://belpost.by>company/history/kolosov...pochte...20...gody/)
2. Rubl'ov O. Zakhidnoukrayins'ka intelihentsiya u zahal'nonatsional'nykh politychnykh ta kul'turnykh protsesakh 1914–1939 rr. / O. Rubl'ov. – K., 2004. – 631 s.
3. Khronika // Ukrayina Naukovyy dvokhmisyachnyk ukrayinoznavstva. – Kyiv, 1925. – Kn.1–2. – 240 s.
4. Studyns'kyi K. Naukove Tovarystvo im. Shevchenka (1873–1928) / K. Studyns'kyi // Zapysky Naukovoho tovarystva im. T. Shevchenka. – L'viv, 1929. – T.150. – S. IX–XVIII.
5. Verbylenko H. Komisiyi porayonnoho doslidzhennya istoriyi Ukrayiny pry VUAN: stvorennia, funktsiyi, arkhiv / H. Verbylenko // Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal. – 2008. – №6. – S.46–57.
6. Vynar L. Mykhaylo Hrushevs'kyi i Naukove tovarystvo im. Tarasa Shevchenka 1892–1930 / L. Vynar. – Myunkhen: Dniprova khvylya, 1970. – 111 s.
7. Hoshko T. Ivan Kryp'yakevych – initsiator spivpratsi halys'kykh doslidnykiv iz VUAN / T. Hoshko // Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal. – 2010. – №4. – S.128–139.
8. Khronika NTSh. – L'viv, 1930. – Vyp.1–2. – Ch.69–70. – 135 s.
9. Lysty Mykhayla Hrushevs'koho do K. Studyns'koho. Uporyadnyk Svaryk H. – L'viv; N'yu-York: Vyd-vo M. P. Kots', 1998. – 367 s.
10. Yedlins'ka U. Vyznachni diyachi NTSh – Kyrylo Studyns'kyi / U. Yedlins'ka. – L'viv, 2006. – 309 s.
11. Klish A. Kyrylo Studyns'kyi zhyttya ta diyal'nist' / A. Klish. – Ternopil', 2011. – 219 s.
12. Fedoriv I. Myron Korduba v istoriyi Ukrayiny. Do 125–richchya vid dnya narodzhennya / I. Fedoriv. – Ternopil', 2001. – 127 s.
13. Hnatyuk M. Lysty Mykhayla Hrushevs'koho do Mykhayla Voznyaka / M. Hnatyuk. – Rezhym dostupu: <http://www.Antropos.net.ua/jspui/bitstream/123456789/477/1/326-338>.
14. Vseukrayins'ke svyato (Yuvyley akad. M. Hrushevs'koho) // Dilo. – 3 zhovtnya 1926. – 6 s.
15. Svyato ukrayins'koyi kul'tury. Velychavyi yuvyley prof. M. Hrushevs'koho // Dilo. – 9 zhovtnya 1926. – 4 s.
16. Do svyata ukrayins'koyi pisni. Potriyne svyato ukrayins'koyi pisni // Dilo. – 14 zhovtnya 1927. – 4 s.
17. Klish A. Hromads'ko-politychna ta naukova diyal'nist' Kyryla Studyns'koho (1868–1941 rr.): dys...kand. ist. nauk: 07.00.01 / Klish Andriy Bohdanovych. – Ternopil', 2008. – 232 s.
18. Pamyaty V. Antonovycha. Svyato v Ukrayins'kiy Akademiyi Nauk // Dilo. – 2 kvitnya 1928. – 6 s.
19. Shapoval Yu. Ukrayina XX stolittya: osoby ta podiyi v konteksti vazhkyi istoriyi / Yu. Shapoval. – Kyiv: Heneza, 2001. – 560 s.
20. Kharlan A. Redaktsiyno-vydavnycha diyal'nist' Mykhayla Hrushevs'koho / A. Kharlan. – Rezhym dostupu: <http://druk.kpi.ua/files/publications/2011-4-20.pdf>.
21. Kryp'yakevych R. Mykhaylo Hrushevs'kyi ta Ivan Kryp'yakevych (za materialamy neopublikovanoho lystuvannya y memuariv). – Rezhym dostupu: http://shron.chtyvo.org.ua/Kryp'iakevych_Roman/Mykhailo_Hrushevskiy_ta_Ivan_Kryp'iakevych.pdf
22. Vidnosyny mizh Naukovym Tovarystvom imeni Tarasa Shevchenka ta Vseukrayins'koyu Akademiyeyu nauk u 1920 – na pochatku 1930–kh rr. u haluzi istorychnykh dystsyplin / D. Kravets'. – Rezhym dostupu: http://journal.mandrivets.com/images/file/Kravets_2011_5.pdf.

Savenko T. S., external doctorate student, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk (Ukraine, Ternopil), didiy@ukr.net

The cooperation of the Scientific society of T. Shevchenko Ukrainian Academy of Sciences

The cooperation of the Scientific society of T. Shevchenko all-Ukrainian Academy of Sciences In the article the author explores the scientific contacts and collaboration of NOSH and of vuan in the last 20 – until the second half of the 30s of the twentieth century and finds out the direction and momentum of expansion of scientific cooperation institutions.

Keywords: Shevchenko scientific society, Ukrainian Academy of Sciences, postal and Telegraph Convention, scientific and organizational activity, cooperation publishing.

Савенко Т. С., соискатель, Тернопольский национальный педагогический университет им. Владимира Гнатюка (Украина, Тернополь), didy@ukr.net

Сотрудничество Научного общества им. Т. Шевченко с Всеукраинской академией наук

Автор исследует научные контакты и сотрудничество НОШ и ВУАН в течение 20 – до второй половины 30-х гг. XX ст. и выясняет направления и динамику расширения научного сотрудничества учреждения.

Ключевые слова: НТШ, ВУАН, почтово-телеграфная конвенция, научно-организационная деятельность, издательское сотрудничество.

* * *

УДК 34677.77:477

Кравчук Л. В.,
кандидат історичних наук, ст. викладач кафедри
філософії та суспільних дисциплін,
ДВНЗ «Тернопільський державний медичний
університет ім. І. Я. Горбачевського МОЗ України»
(Україна, Тернопіль), kravchuklv@tdmu.edu.ua

Радянська система освіти та її кадровий потенціал в новоутвореній Тернопільській області в період 1939–1941 рр.

Розкрито основні аспекти підготовки за радянськими ідеологічними стандартами кадрів, які розставлялися на всіх освітньо-культурних щаблях нової радянської насильно проведеної системи освіти. Основним завданням яких було формування і виховання у дітей починаючи із садочків і до вищих навчальних закладів Комуністичної ідеології та відданості радянським колективістським цінностям. В процесі їх діяльності українське національне підмінялося інтернаціональним, що породжувало розчарування та природний опір у корінного населення.

Ключові слова: радянська школа, влада народу, історія ССРСР, конституція ССРСР, вчитель, радянська свідомість, партія, уряд.

Новостворена Радянська влада тримала під пильним контролем і поширення освіти серед працюючої молоді, яка також намагалася здобути освіту без відриву від виробництва.

Тому, вперше виникає питання про консультаційні пункти для заочників, які навчаються у педагогічних закладах освіти і було вирішено відкрити в 13 районних центрах консультаційні пункти для заочників педагогічних шкіл, а також доручити директору Кременецького учительського інституту вирішити в НКО УРСР питання про організацію консультаційних пунктів для заочників учительського інституту при Бережанській, Чортківській і Тернопільській педагогічних школах. Було звернуто увагу облвно та Інституту вдосконалення вчителів на необхідності популяризувати досвід кращих вчителів, практикувати організацію відкритих уроків, проводити педагогічні наради та районні конференції молодих учителів з участю методистів райпедкабінетів і кращих учителів, поширювати досвід майстрів педагогічної справи шляхом публікації методичних розробок і методичних листів, а також усну та письмову інформаційно-методичну консультацію. Додатково завідуючого облвно зобов'язано повністю укомплектувати Інститут удосконалення вчителів і райпедкабінети кваліфікованим педагогічним кадрами, а голову Тернопільської міськради – забезпечити його необхідним приміщенням. Обкому ЛКСМУ доручено розробити заходи із забезпечення участі райкомів, міськомів і первинних комсомольських організацій в наданні допомоги молодим учителям. Обком профспілки працівників початкових і середніх шкіл орієнтували на організацію соціалістичного змагання як за високі показники у навчальній роботі, так і за організацію

допомоги молодим кадрам. Міськом і Райкомі КП(б) У були зобов'язані надавати систематичну допомогу органам народної освіти в роботі з молодими педагогічним кадрами, систематично заслуховувати на засідання бюро звіти керівників відділів народної освіти про їх роботу з молодими кадрами, де особливу увагу звернути на організацію вивчення молодими кадрами «Короткого курсу історії ВКП(б), в оволодінні ними марксистсько-ленінською теорією» [6, арк. 66].

Керівництво області послідовно дотримується лінії на посилення кадрового потенціалу місцевих освітніх закладів через підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, де основним критерієм виступає відповідність і можливість цих кадрів ефективно працювати в умовах радянської системи освіти. Кадрове питання є одним із центральних у реорганізації місцевої школи за соціалістичними стандартами. Тернопільський облвиконком у постанові від 25 липня 1940 року «Про підсумки 1939–1940 навчального року та підготовку до нового навчального року» зазначає, що упродовж минулого навчального року органи народної освіти області провели значну роботу з організації навчально-виховного процесу в школах за вимогами та принципами радянської педагогіки і відповідної їй системи освіти. До роботи в школах залучено багато колишніх безробітних учителів, використано інші джерела забезпечення шкіл педагогічними кадрами, окремі з яких «вийшли до числа передових» і демонструють соціалістичні взірці навчальної та виховної роботи. Однак у діяльності районних відділів народної освіти і керівництва навчальними закладами є низка недоліків, які перешкоджають повноцінному виконанню закону про загальне обов'язкове навчання, охопленню дітей шкільного віку заняттями у школі, подоланню такого негативного явища, як відсів учнів.

Однією з найгостріших проблем освітньої реформи є неуккомплектованість шкіл педагогічними кадрами, що виливається в недостатність кадрового ресурсу для виконання завдань, поставлених перед шкільною системою. Саме кадрова незабезпеченість стала однією з основних причин недоліків, наявних у роботі обласної освітньої мережі. Зокрема, в аспекті виконання закону про загальне обов'язкове навчання в області не охоплено школою 17,5 тис. дітей шкільного віку, з них: 1690 дітей у Скала-Подільському районі, 1526 – у Катербурзькому, 1439 – у Копичинському, 1252 – у Вишнівецькому, 1069 – у Золото-Потікському районах. Недостатня організаційно-навчальна робота працюючих вчителів і недоуккомплектованість кадрами низки шкіл не дали змоги педагогічним колективам провести належну боротьбу з відсівом учнів. Як наслідок, зі шкіл області за минулий навчальний рік відсіялось 7383 учні, з них: 818 – зі шкіл Бучацького району, 721 – Копичинського, 468 – Заложцівського. В загальному, в більшості районів області до повного кадрового укомплектування шкіл не вистачає по 50–80 і навіть по 100 вчителів.

Проблема ускладнюється недостатньою методичною роботою серед вчителів, яку зобов'язані проводити облвно та обласний інститут удосконалення вчителів через організацію районних педагогічних кабінетів (у 20-и районах вони ще не організовані) та проведення засідань куштових методичних об'єднань вчителів (система їх проведення ще не відпрацьована), а також надання індивідуальної методичної допомоги окремим вчителям